

(č. 96/1927 Sb.), zavázala se Československá republika, že učiní veškerá opatření, aby byla vypátrána, stíhána a potrestána každá osoba, jež se proviní některým z trestných činů níže vypočtených, a v důsledku toho stanoví, aby byl potrestán: 1. kdo zhotovuje nebo má na skladě necudné (spisy, výkresy, rytiny, malby, tiskoviny, obrazy, návěští, odznaky, fotografie) kinematografické filmy (nebo jiné necudné předměty), za účelem obchodování s nimi, jich rozšiřování nebo veřejného vystavování; 2. kdo za účely výše uvedenými dováží, přepravuje, vyváží nebo kdo dává dovážeti, přepravovati nebo vyvážeti zmíněné necudné (spisy, výkresy, rytiny, malby, tiskoviny, obrazy, návěští, odznaky, fotografie) kinematografické filmy (nebo jiné necudné předměty) nebo je jakýmkoli způsobem v oběh uvádí; 3. kdo jimi obchoduje třeba i neveřejně nebo má účast na takovém obchodě, ať se dotýká řečených necudných předmětů způsobem jakýmkoli, nebo kdo podnikne jakékoli jednání týkající se jakkoli takových necudných předmětů, je rozšiřuje, veřejně vystavuje nebo je po živnostensku pronajímá; 4. kdo v úmyslu, aby podporoval tento trestuhodný oběh neb obchod, oznamuje neb uvádí ve známost jakýmkoli způsobem, že se někdo zabývá shora uvedenou trestnou činností, kdo oznamuje neb uvádí ve známost, jak a kým mohou zmíněné necudné (spisy, výkresy, rytiny, malby, tiskoviny, obrazy, návěští, odznaky, fotografie) kinematografické filmy (nebo jiné necudné předměty) býti opatřeny přímo nebo nepřímo. Tato úmluva není dosud provedena vnitrostátně. Má se tak státi v chystaném zákoně o pornografii.

Konečně buď upozorněno na ustanovení § 11 zák. č. 172/1925 Sb. o letectví, podle něhož fotografické přístroje smějí býti v letadlech, vyjmajíc letadla, která slouží k účelům vojenským a policejním, pouze se zvláštním úředním povolením. Přestoupení tohoto zákazu trestají politické úřady. Předměty, které byly proti zákazu vzaty na letadlo, se zabaví a propadají ve prospěch státu (§§ 50 a 51 cit. zák.). Ustanovení tato vyplývají z úmluvy o úpravě letectví uveřejněné pod č. 35/1924 Sb., podle jejíhož čl. 27 může každý stát, pokud se týče letectví, zakázati neb upravit dopravu neb užívání přístrojů fotografických. Příslušné předpisy musejí býti ihned oznámeny mezinárodní komisi pro letectví, která je sdělí ostatním smluvním státům.

Václav Dusil.

Filosofie práva.

A. Povaha p-ní f. 1. Až do XVII. stol. nebyla p-ní f. samostatnou disciplinou tvořící součást etiky a politiky. Teprve přičiněním Grotiovým stala se autonomní vědou s vlastním předmětem, hledisky a metodou a bývala zpravidla označována „jus naturae“ nebo „jus naturale“, poněvadž hlavním jejím předmětem bylo přirozené právo. Později, zejména německými racionalisty, byla nazývána „pravovědou filosofickou“ (na rozdíl od empirické, pozitivní), „metafysikou práva“, „čistou pravovědou“, „rozumovým právem“ (Vernunftrecht). Dnes ustálil se pro ni termín p-ní f. nebo f. p. (Rechtsphilosophie, philosophie du droit, filosofia del diritto, philosophy of law), ač často skrývá se i pod jmény jinými jako: teorie právní vědy, právní noetika, právní metodologie atd.

2. F. p. jest filosofií speciální: jako úkolem filosofie obecné jest podati jednotný názor na svět, tak p-ní f. má sestrojiti jednotný a ucelený názor na právo. Každá p-ní f. musí zvoliti základní hledisko, jednotící princip, kterým se dívá na právo a kterým se pokouší o jednotnou jeho koncepci. Toto jednotící hledisko zpravidla přijímá od filosofie obecné. Je tedy p-ní f. aplikací obecných principů filosofických na právo, je filosofií aplikovanou právě jako filosofie náboženství, řeči, umění atd. Kolik je možných základních hledisk filosofie obecné, tolik je jich možných i ve f-i p. Mluvíme tedy o p-ní f-i idealistické, pozitivistické, pragmatistické atd. — Kdežto ve vědách panuje celkem jednota o jejich podstatě, nebylo ve filosofii nikdy docíleno shody v tom, které jsou konkrétní její problémy a jaké metody jejich řešení. Tuto nejednotnost sdílí i f. p. Příčinou její jest jednak možnost zaujetí různých filosofických hledisk, jednak i to, že se zabývá nejvyššími a nejabstraktnějšími problémy, které samy o sobě nejsou tak určité jako předmět speciálních právních věd. Není tedy jediné obecně uznávané p-ní f., ale různé směry, které se buď navzájem doplňují, nebo vylučují, a z nichž brzy ten brzy onen teritoriálně nebo časově intenzivněji se uplatňuje. Zpravidla p-ní f. sdílí osud filosofie obecné: tak za vlády pozitivismu převládala p-ní f. pozitivistická, kdežto nejnověji s obnovou idealismu i p-ní f. nese převahou charakter idealistický.

3. Do začátku XIX. stol. ovládala p-ní f-i téměř výlučně teorie práva přirozeného

a rozumového. S vítězstvím historicko-právní školy byl však této jednotě učiněn konec. Dokonce v kruzích právnických začíná se pochybovati o možnosti p-ní f.; příčinou toho byl nevědecký, libovolně spekulativní duch, který vládl v dřívější běžné p-ní f-i, a přehlížíje fakta a historickou pravdu vedl často ku konstrukcím odporujícím skutečnosti. Pravověda orientovaná historicky kladla proti tomu důraz na vědecké studium práva a chtěla se přiblížiti svými metodami vědám přírodním, v nichž viděla ideál vědeckého badání. V tomto duchu kořenicí nechuť proti spekulativní teorii přirozenoprávní se pak přenesla proti p-ní f-i vůbec, a byla ještě sesílena vlivem pozitivismu, který od 60 tých let pronikal do pravovědy. Positivismus sice zásadně p-ní f. nezavrhoval, ale chápal ji vědecky, jako systematickou sumu nejvyšších výtežků jednotlivých právních věd. Skutečně p-ní f. však ani metoda pozitivistická, ani historická nevytvořila.

4. Přes to pokusy o vybudování uspokojující p-ní f. opětuji se (zejména v Německu a Itálii) po celé XIX. stol. P-ní f. navazuje tu na různé směry filosofie obecné (Schellingův, Herbartův a j.), ale ježto se tyto směry zásadně rozcházejí, nemohlo se ani v p-ní f-i dospěti k souhlasným výsledkům. Jindy činila p-ní f. pokusy obroditi se vědními obory, které vznikaly nebo se vyvíjely na základě filosofie a studiu práva otvíraly nové obzory. Tak vznikl směr právně-sociologický a právněpsychologický. Jiné směry zase chtějí se vyvarovati jednostrannosti historismu a teorií filosofických, pokoušely se smířiti hledisko filosofické s hlediskem historickým (Dahn); a konečně udržují se v p-ní f-i i směry staré, orientované názory již překonanými (směr thomistický). Za těchto okolností nebylo možno dosáhnouti p-ní f-i minulého století ani relativní jednoty; jejím charakteristickým rysem byla jednak roztržičnost pokud jde o názor na její podstatu, předmět a metodu, jednak i různost výsledků.

5. Za historicko-positivistické éry nešlo se mezi filosofy ani právníky výraznější individuality, která by vybuodovala p-ní f-i, vyhovující požadavkům moderního právního studia. Proto největší část XIX. stol. jest obdobím pokusů bez pronikavějších výsledků. Teprve koncem minulého a počátkem tohoto stol. situace se mění. Právní věda, která až do té doby chovala se k p-ní f-i rezervovaně ba odmítavě, nahlédla povrchnost historicko-

positivistického dogmatismu, který k celé řadě právních problémů stál bezradně. Současně začala doznávati, že vlastními prostředky sama není schopna řešiti zásadní právní problémy, a že k jejich řešení je legitimována jen p-ní f. jakožto disciplína s hledisky širšími a vyššími, než jsou hlediska vědy. Jako následek tohoto obratu dostavil se zejména v posledních třiceti letech opětný rozmach p-ní f., z počátku v Německu a Itálii, později i v zemích jiných, s bohatou literární produkcí a řadou nových časopisů, věnovaných filosofickému studiu práva. Dnešní právní věda nejen neodmítá p-ní f-i, ale často sahá k jejím konstrukcím a v jejich smyslu řeší si theoretické i praktické otázky. Součinnost p-ní f. a právní vědy stává se stále užší. A třeba, že v p-ní f-i nebylo, a pravděpodobně nikdy nebude, dosaženo úplné jednotnosti, přece lze pozorovati tendenci k její konsolidaci v rámci idealismu, přičiněním několika vynikajících individualit, které právně-filosofické hnutí přítomnosti vedou (Kohler, Stammler, del Vecchio a j.).

6. Kdežto právní věda má tendenci zabývati se právními otázkami konkrétnějšími, jsou předmětem p-ní f. právní problémy nejvyšší, nejabstraktnější, rázu zásadního. Jsou to otázky p ř e d p o k l a d o v é, t. j. takové, jichž rozřešení právní vědy předpokládají, samy si jich rozřešiti nedovedou. Otázky toho druhu jsou: co je právo; jaké jsou pojmové, konstitutivní znaky jeho; jaké jsou podmínky právního myšlení; v čem je první zdroj práva; v jakém poměru je právo k jednotlivci, společnosti, přírodě; v čem je jeho důvod závaznosti a jaký je její rozsah; co je spravedlnost a jaký je poměr práva k ní a k mravnosti; jaké jsou podmínky správného práva; které jsou právní prameny a jaká je jejich hodnota; jaký je poměr mezi právem a státem atd. ? Všecky směry se však těmito otázkami nezabývají v stejné míře a stejným způsobem. Rozhodným pro jejich traktování je základní filosofické stanovisko, které právní filosof zaujal. Proto některé ze směrů zdůrazňují právní problémy metafysické (Kadeřábek), jiné etické (Masaryk), jiné noetické (Weyr) nebo metodologické (Kallab). V souvislosti s tím dělí se směry p-ní f. na f o r m á l n í, zabývající se pouze formami, v nichž právnícky myslíme, a m a t e r i á l n í, zabývající se hlavně obsahem právních norem, jeho kritikou a hledáním práva správného. Konečně některé směry jsou orientovány

čistě theoreticky, jiné zase zdůrazňují praktickou funkci p. f.

7. Do p. f. bývá často zahrnována i filosofie státní, což se ospravedlňuje úzkou souvislostí právního řádu s řádem státním. Zejména v starší p-ní f-i byl tento postup obvyklý, tak že v ní bývaly běžné na př. i úvahy o státních formách. Za to některé moderní směry snaží se omezit své badání jen na právo všímající si státu jen pokud je to nezbytně nutné; otázky státně-filosofické pak vyhražují zvláštní disciplíně — filosofii státní. Druhým extrémem je směr, který právní řád stotožňuje se státem, čímž filosofie státní splývá nadobro s p-ní f-i. Konečně mluví se někdy o p-ní f-i v přísněm a volném slova smyslu: prvá navazuje bezprostředně na určitý filosofický směr a pomocí jeho ideologie a v stále souvislosti s ní řeší si právní problémy; druhá buduje jen na určitých výsledcích filosofie, tak že její filosofický charakter někdy je stlačen na minimum. Do druhé skupiny možno zařadit i ty právní disciplíny, které se zakládají na vědách dříve filosofických, zejména na psychologii, logice a sociologii.

B. Právně-filosofické theorie. 8. Theorie nábožensko-theologické učí, že poslední zdroj práva a zřízení státního jest ve vůli boží. Tato zásada, skryta v slovech sv. Pavla, že všeliká moc pochází od Boha, tvoří základ p-ní f. křesťanské a došla výrazu zejména v učení Tomáše a Aquína. Dle něho lidský zákon má účast na zákonu přirozeném a tento odvozuje se od zákona božího; rovněž vládní moc má původ v Bohu, ale konkrétní vládní formy jsou dílem lidským. Na zásadě výše uvedené zakládá se i v středověku běžné učení o duchovním a světském meči; kdežto však přívrženci primátu papežova tvrdili, že světské kníže dostává meč světský prostřednictvím papeže, stáli přívrženci světské moci na tom, že se světskému knížeti dostává jeho moc přímo od Boha. (Podobně Dante v Monarchii.) Původně církevní spisovatelé učí, že i moc nespravedlivá pochází od Boha; pozdější proti tomu stáli na stanovisku, že jedině moc spravedlivá má původ v Bohu a činili rozdíl mezi vládcem spravedlivým a tyranem. Prvního třeba poslouchati, druhému možno se zprotiviti, dokonce jej i zavraždit. To je základ teorií tyranomachických. Učení to vystupuje již u Jana ze Salisburie v XII. stol. a kvete zejména v stol. XVI.; mělo zástupce jednak mezi katolíky (Suarez, Mariana, Rossaeus,

Salomonius, Boucher), jednak mezi protestanty (Hotman, Buchanan, Brutus, Althusius). Theorie odporu proti tyranovi kombinují se často s výrazným demokratickem, který zakládá svrchovanost lidu na přirozeném zákonu resp. na vůli boží. Lid tuto svrchovanost propůjčuje panovníkovi, ale může ji odvolati, stane-li se tyranem. Theorie nábožensko-theologické mají své zástupce i v moderní době (Fr. J. Stahl: Die Philos. des Rechtes, 1829), zejména mezi filosofy novothomistickými (Cathrein, u nás Kadeřábek: Zákon přirozený základem zákonodárství lidského, 1896).

9. Theorie práva přirozeného stojí na stanovisku dualistickém, ježto dle nich existuje dvojí právo, pozitivní a přirozené. Pramenem prvního je lidská vůle, jak se projevuje zejména v zákoně a právním obyčeji; pramenem druhého příroda nebo lidská rozumová přirozenost. Právo pozitivní je relativní, časově i místně různé, více méně nedokonalé; druhé má platnost absolutní bez ohledu na místo a čas a jest dokonalé. Právo pozitivní neruší platnosti práva přirozeného, za to právo přirozené platí bez ohledu na zákon a obyčej. Theorie přirozeného práva táhne se v různých formách od nejstarších dob až do dneška. V Řecku přijímají je zejména sofisté (právo silnějšího), Sokrates, Platon, Aristoteles, stoikové. Přirozené právo bylo jimi zpravidla chápáno jako objektivní zákon, diktovaný řádem přírody, někdy se zabarvením theologickým. Rovněž římstí právníci přijali myšlenku přirozeného práva. Tak dle Ulpiana „jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit“, dle Paula „quod semper bonum et aequum est“. Rovněž filosofie křesťanská přijala tuto teorii, ale přirozené právo přijímala po výtce theologicky. Vlastní rozkvět její začíná však teprv v novověku, kdy možno mluvit o skutečné škole práva přirozeného. Zásluha o jeho rozvoj náleží dílu Grotio v u: „De jure belli ac pacis“ 1625, v němž přirozeným právem odůvodňoval existenci práva mezinárodního. Z anglické revoluce XVII. stol. vyšly pak dvě přirozenoprávní theorie, které určily směr právní a státní filosofii pozdější. Jsou to theorie Tomáše Hobbesa (De cive, 1642, a Leviathan, 1651) a Johna Locka (Two treatises of government, 1689). Pokračovatelem prvního jest Spinoza (Tractatus politicus, 1678; Tract. theolog. politicus, 1670; Ethica, 1677), druhého liberalističtí filosofové před-revoluční s Rousseauem (Contrat

social, 1762) a v Německu Kant (Metaph. der Sitten, 1797). Pod vlivem anglického liberalismu stojí také Montesquieu, obdivovatel anglické ústavy a stoupenec theorie o dělení státní moci. (Srov. jeho spis *Esprit des lois*, 1748.) Jejich theorie operují ve směr se schematem přirozeného stavu a společenské smlouvy, kterou vykládají vznik státu. Předpokládají totiž, že lidstvo žilo původně v stavu, v němž nebylo společenské (státní) organizace ani pozitivního právního řádu; lidé řídili se pouze právem přirozeným. Z tohoto stavu přirozeného vstoupili pak do stavu organizované společnosti tím, že mezi sebou uzavřeli společenskou smlouvu, kterou nad sebou zřídili svrchovanou státní moc, v jejíž prospěch vzdali se buď odvolatelně nebo neodvolatelně, úplně (Hobbes) nebo částečně (Locke) výkonu svých přirozených práv. Tohoto schematu použili jedni zastupci této theorie k hájení státního absolutismu (Hobbes), druzí k obhajobě myšlenky svrchovanosti národa a ideí demokratických (Locke, Rousseau). Zatím co jedni považovali společenskou smlouvu za historický fakt (Hobbes), druzí viděli v ní toliko rozumový postulát ospravedlňující existenci státu a práva (Kant). — Někteří z kontraktualistů lišili ve společenské smlouvě dva zvláštní akty: jeden, jímž se lidé sestupují ve společnost (společ. sml. v užš. sl. sm.), druhý, jímž zakládají stát (sml. státní). Poslednější akt rozpadá se jim opět ve dvě části: jedna stanoví vládní formu (sml. ústavní), druhou (sml. poddanská) občané se podrobují státní moci (S. Pufendorf). — Smysl přirozenoprávních a kontraktualních teorií XVII. a XVIII. stol. byl zpravidla ten: dokázati, že lidská bytost má jistá subjektivní práva, o která — ježto se zakládají na lidské přirozenosti a důstojnosti — nemůže být státní mocí připravena, a která třeba i revolucí může proti státu uplatňovati. Proto theorie ty hrály důležitou roli v revoluci anglické v XVII. stol., a americké a francouzské v XVIII. stol. Z nich vyrostl katalog základních práv občanských vložených do moderních ústav. Účelem theorie kontraktualní bylo ospravedlnění státního zřízení a občanovy vázanosti státním právem.

10. Myšlenka přirozeného práva objevuje se v přítomnosti v nové formě. Obnovené hnutí přirozenoprávní nehledá již práva platného absolutně, bez ohledu na čas a prostor, a derogujícího právu pozitivnímu, ale relativně vzorné normy, kte-

rým se má právo pozitivní cestou reformy přizpůsobiti, resp. hledá podmínky, za jakých toto vzorné právo možno stanoviti (Stammler: *Die Lehre vom richtigen Rechte*, 1902). Jiný směr tohoto hnutí stanoví metody, jimiž lze nalézt relativně správné právo za účelem doplnění nebo opravení práva pozitivního při jeho aplikaci. Sem náleží t. zv. škola volného práva učící, že vedle práva pozitivního existuje jiné, které je výsledkem tvůrčí činnosti soudcovy. Ve Francii jejím stoupenec byl soudní president Magnaut v Chateau-Thiéry, v Německu Kantorowicz, Fuchs, Stampe a j. (Kantorowicz-Gnaeus Flavius: *Der Kampf um die Rechtswissenschaft*, 1906; Fuchs: *Schreibjustiz und Richterkönigtum*, 1907; týž: *Juristischer Kulturkampf*, 1912; Stampe: *Gesetz und Richteramt in Deutsche Jur.-Zeit.*, X.) Rovněž theorie společenské smlouvy ožila v moderní sociální a právní f-i v nové podobě přizpůsobené výsledkům moderního vědeckého, zejména historického badání (Dallari: *Il nuovo contrattualismo nella filosofia sociale e giuridica*, Turin 1911). Přirozenoprávní theorie staršího stylu pěstuje dnes ještě filosofie novothomistická.

11. Snahám o nalezení dokonalého právního řádu odpovídají pokusy o vylíčení dokonalého státního zřízení. Mezi konstrukce tohoto druhu patří ideální stát Platonův, vylíčený v jeho „*Politei*“. Je budován na zásadě dokonalé spravedlnosti, znamenající prakticky, že každý ve státě jest povolán plniti ten úkol, který mu dle jeho přirozeného nadání přísluší. Ideální ústava Platonova je intelektuální aristokracie, v níž živým zákonem je vládce filosof. Později vybudoval Platon jinou ideální ústavu ve svých „*Zákonech*“, v níž vládce filosof je nahrazen dokonalým zákonem. Realističtější pokus o konstrukci dokonalého státu pochází od Aristotela (v *Politikách*). Pokračováním těchto sociálně-politických ideálů je v novověku řada utopických politik a románů, sahajících až do přítomnosti. Zejména sluší uvést: Morus: *Utopia*, 1516; Campanella: *Civitas solis*, 1620; Harrington: *Oceana*, 1656; Cabet: *Voyage en Icarie*, 1840; Hertzka: *Freiland*, 1890. Literární produkci tohoto druhu v XIX. stol. podporovalo namnoze hnutí komunistické a socialistické.

12. Směru přirozenoprávnímu připravila konec škola historickoprávní s hlavními representanty Savignym a Puchtou. Proti theorii přirozeno-

právní, jež v základě byla individualistickou, nehistorickou a protievoluční, postavila se na stanovisko kolektivistické, historické, evoluční. Právo stejně jako řeč, mravy a politické zřízení, s nimiž je v nerozlučném spojení, jest produktem historického vývoje a rodí se z ducha národa, sdílejíc s ním jeho specifický charakter. Duch národa je jednotný a právo jest jen jedním z jeho projevů. A ježto se vyvíjí, zdokonaluje a umírá národ, prodělává s ním tytéž změny i právo. Právo vzniká spontánně, z pudové činnosti národního přesvědčení, nejdříve jako právo obyčejové, později za součinnosti právní vědy, nikdy však libovůli zákonodárce, který právo v duchu národa vzniklé má jen formulovati. Vycházejíc z těchto názorů, popřela škola historickoprávní existenci práva přirozeného platného pro všechny místa i doby. Zdůraznivši národní ráz práva, obrátila se především k studiu práva římského (romanisté) a germánského (germanisté), zanedbávala však ostatní národní právní sféry. Hlavním jejím polem bylo právo soukromé. Právní vědě téměř celého XIX. stol. vtiskla svůj ráz, ač prodělala jisté změny a pozbyla později své jednotnosti.

13. Oba směry, přirozenoprávní, který příliš zdůrazňoval ideál práva, a historickoprávní, který jednostranně přihlížel k právu jako historickému faktu, směřuje svou prostředkující teorií *Hegel*. Tvrdě, že co je rozumné, je i skutečné a co skutečné, jest i rozumné, učil, že právo pozitivní jakožto objektivace absolutního ducha, ideje, jest současně i právem rozumovým, přirozeným.

14. Škola historickoprávní, pokud byla později posílena duchem pozitivní filosofie pronikající z Francie, přešla v směr *historickopositivistický*, který uznává jedině právo pozitivní zákonné a obyčejové, tvrdí uzavřenost a bezmezerovitost právního řádu a popírá tvůrčí právní činnost právní vědy a soudce.

15. Jednostranností historickoprávní školy, omezující se na právo římské a germánské, snažila se vyvarovati srovnávací pravověda tím, že rozšířila vědecké badání na právní řády nejrůznějších národů, z prvu kulturních, později i nekulturních, a používajíc srovnávací metody, snažila se jich studiem stanoviti obecné zákony právního vývoje nebo proniknouti k podstatě práva a státu resp. jednotlivých právních a státních institucí. Někdy tento směr bývá označován i jako etnologický, ježto právo považuje za produkt etnických

jednotek, jindy jako historicko-srovnávací, pokud vedle metody srovnávací používá i metody historické. Za zakladatele moderní srovnávací pravovědy se považují *Sumner-Maine* (*Ancient law*, 1861) a *Bachofen* (*Mutterrecht*, 1861). Jiní zástupci *Leist*, *Kohler* (zakladatel *Zeitschr. f. vergl. Rechtsw.* od r. 1878), *Morgan*, *Post*; *Bausteine für eine Allg. Rechtsw. auf vergleichend-ethnologischer Basis*, 2 sv., 1880—1881. Ovocem srovnávací metody jest obecná pravověda a státní pravověda, obsahující systém poznatků vyabstrahovaných z různých právních a státních řádů. Někdy tato věda bývá označována též jménem právní a státní encyklopedie. Sem náleží: *Merkel*; *Juristische Enzyklopädie*, 6. vydání, 1920; *Filomusi-Guelfi*; *Enciclopedia giuridica*, 7. vydání, 1917; *Hanel*; *Všeobecná právo- a státní věda*, 1909. Této vědě svým abstraktním rázem blíží se *Anglosasy* pěstovaná analytická jurisprudence (*Austin*, *Markby*, *Holland*, *Pollock*) a *Bierlingova* nauka o právních principech (*Juristische Prinzipienlehre*, 5. sv. od r. 1894).

16. Obecná pravověda, jakožto systém právních abstrakt, bývala často považována za pozitivistický systém *p-ní f.* Ale v lůně pozitivistické školy vytváří se ještě jiné směry *p-ní f.* Je to především směr sociologický, který *p-ní f-i* považuje buď za obecnou nebo speciální vědu společenskou. Tak *R. Ardigò* (*Morale dei positivisti a Sociologia* v *Opere* III, IV) má za to, že specifikem společenského života jest spravedlnost, a proto sociologie je možná pouze jako *p-ní f.* Proti tomu *Anzilotti* (*La Filos. del diritto e la sociologia*, 1892) považuje *p-ní f-i* za sociologii speciální, zabývající se tím výsekem společenského života, který nazýváme právem. Jiní podstatný úkol *p-ní f.* vidí v sociálně-psychologickém badání, ježto právo jest produktem kolektivního vědomí. V Itálii tomuto směru náleží *Miceli* (*Studi di psicologia del diritto*, 1902), v Německu *Wundt* (*Völkerpsychologie*, IX. díl). Někteří pozitivisté zdůraznili myšlenku, že základem právního řádu je princip individuální a sociální prospěšnosti, a na ní založili *p-ní f-i*. Tomuto *utilitaristickému* směru náleží *J. St. Mill* a *Spencer*. Jejich předchůdcem je typický utilitarista *J. Bentham*. V Německu utilitaristický směr zastupuje *Ihering* (*Zweck im Recht*, I., II. v řadě vydání): ač člověk svou přirozeností jest egoistou, přece

v společnosti spojuje vlastní zájem se zájmem druhých; společnost je složitou zájmovou organizací, jejíž účelem je obecný prospěch. Ale společnost nemůže organizování zájmů ponechatí vůli jednotlivce, nýbrž musí k němu i donucovati; hlavními formami tohoto donucení jsou stát a právo.

17. Sociologicky orientován jest i historický materialismus, jehož zakladatelem je Marx. Historický materialismus vychází z myšlenky, že historicky daná forma materiálních, t. j. hospodářských poměrů výrobních a směnných jest základem společenského řádu, tedy i práva a státu. Určité formě hospodářského pořádku odpovídá tudíž určitá forma právního a politického řádu. Kapitalistický společenský řád je nespravedlivý, ježto společnost rozdvouje na třídu vykořisťovatelů a vykořisťovaných. Proto jej třeba nahraditi společenským řádem a státem socialistickým, v němž nebude vládnouti pouze rovnost formální, ale materiální, dávající každému z vyrobených statků, kolik mu po zásluze náleží. Zástupci: Menger, Loria (srov. Masaryk: Sociální otázka, 1898).

18. Materialistickou tendenci v jiném slova smyslu mají theorie v. Hallerova (Restauration der Staatswissenschaft, 1816—1825) a Gumpłowiczova (Rassenkampf, 1882, a Grundriß der Soziologie, 1885, a j.). Oba vycházejí z myšlenky, že v celé přírodě, tedy i v lidské společnosti, vládne zákon, že silnější podrobuje si slabšího. Stát a právo jsou proto výsledkem působení tohoto zákona. Gumpłowicz zápas mezi heterogeny chápe sociologicky jako boj ras mezi sebou. Stát je mu organizovanou mocí rasy vítězné nad přemoženou a právo má účel vítězovu moc zajistiti.

19. Vlivem historické a positivisticke školy měla p-ní f. XIX. stol. převahou tendenci protiidealisticou. Ale od sklonku století počíná se v ní idealismus znovu uplatňovati, takže dnes možno mluviti o převážné idealisticke tendenci v p-ní f-i přítomnosti. Jejím východiskem je zpravidla idealismus Kantův a Heglův, někdy i Fichtův, ne však v původní formě, ale přizpůsobený dnešním poměrům; po případě slouží myšlenky těchto filosofů pouze za základ, z něhož se pak činí další, nové závěry, na nichž se p-ní f. buduje. Proto poměr těchto teorií ku Kantovi a zejména k Hegelovi bývá velmi volný. Tím si i vysvětlíme, že zvláště v skupině novokantovců vytvořily se theorie sobě velmi vzdálené, eventuelně navzájem se potírající.

20. K skupině novohegelovců náleží v Německu Josef Kohler (Lehrbuch der Rechtsphilosophie, III. vyd., 1923), který sice podržuje některé myšlenky Hegelovy, postupuje však metodou nikoliv spekulativní, ale vědeckou. Základem jeho p-ní f. je pojem kultury. Z ní právo vzniká, současně ji však i podporuje. Je tedy právo řád životních poměrů daný lidstvu za účelem udržení a dalšího tvoření kulturních hodnot. Měníci se kultuře přizpůsobuje se i právní řád. Podobně učí i Berolzheimer (System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, 5 sv., 1904 až 1907). Oba uvedení jsou zakladateli časopisu Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie vycházejícího od r. 1907. V Itálii z hegelialismu vyšel B. Croce.

21. Novokantovci zabývají se převahou problémem právního myšlení a právní metody, jejich p-ní f. je zpravidla právní noetikou a metodologií. Kant tvrdil, že nepoznáváme věci jak jsou, ale jak se nám jeví. Jsou totiž lidskému rozumu dány již a priori, před zkušeností, jisté formy resp. zákony myšlení, jimiž se naše poznání řídí a bez kterých nebylo by možné. Přijímajíce tuto zásadu Kantova kriticizmu, stojí novokantovští právní filosofové na stanovisku, že jsou také určité, rozumu lidskému a priori dané formy právního myšlení. Právní instituce sice materiálně se mění, ale formální stránka právního myšlení, idea práva, je vždy táž. Nalézti ji je úkolem p-ní f. Tak Stammeler (v Theorie der Rechtswissenschaft, I. vyd., 1911) buduje čistou pravovědu, která má stanoviti kategorie, t. j. čisté rozumové formy právního myšlení. V Itálii hlavním reprezentantem tohoto směru je del Vecchio: též on činí rozdíl mezi obsahem práva a absolutní, nezměnnou rozumem danou formou, apriorní ideou práva (I presupposti filos. della nozione del diritto, 1905; Il concetto dell diritto, 1906).

22. Jiná theorie, vycházející z Kantova kriticizmu, jest theorie normativní, která si vytkla za úkol vypracovati přísně právní metodou a očistiti právní vědu od metod neprávnických. O to se pokouší kritickou analysou právního myšlení. Činí rozdíl mezi nazíráním kausálním a normativním. První ovládá poznávání přírodovědecké, které se zabývá předměty v jejich existenci; druhé je vlastní poznávání norem, které vyjadřují, že něco má být. Ježto právní řád sestává ze systému norem, jest metodou právního poznávání me-

toda normativní. Charakteristické pro normativní teorii je stotožňování státu s právním řádem. Theorie normativní pěstuje se zvláště v oboru práva státního, ale někteří činí pokusy přenést ji i na jiné vědní právní obory. Jejím zakladatelem jest H. K e l s e n, vídeňský profesor státního práva (odtud škola rakouská). Rozšířila se hlavně v obvodu býv. práva rakouského a má dnes četné stoupence (Verdross, Merkl, dříve Sander, v SHS Pitamic, v Polsku Rundstein, v Čsl. Weyr). Na Kanta, ale i na jiné filosofické směry, připíná směr, který studuje právo s hlediska theorie hodnot. Sem patří relativismus R a d b r u c h ů v (Grundzüge der Rechtsphilosophie, 1914), který však nespokojuje se pouze zkoumáním formální, nýbrž i materiální stránky práva a chce přispět k stanovení právních ideálů, které však nejsou absolutní, ale relativní.

23. P-ní f., pokud vyšla z kriticismu Kantova, trpí přílišnou jednostranností, poněvadž redukuje se na právní noetiku a metodologii zapomínajíc na jiné stránky práva. Ježto jest naukou čistě theoretickou, odcizuje se často skutečnosti a praxi. Proto další vývoj p-ní f. musí se soustředit na to, aby na výtěžcích dosavadní, čistě formalistické právní teorie vybudovala systém, který by si všimal i materiální stránky práva a určoval také praktické směrnice jednak pro tvoření a aplikaci, jednak i pro vědecké traktování práva. Teprve pak bude možno překonat nedůvěru k p-ní f-i zakořeněnou ještě dosud v části vědeckých i praktických právnických kruhů. Slibný náběh k tomu stal se již ve francouzské právní metodologii, která má svého vynikajícího zástupce v G e n y m (Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif I., II., 2. vyd., 1919, Science et technique en droit privé positif I.—IV., 1914—1925).

24. K p-ní f-i počítá se často i p r á v n í l o g i k a, která formuluje zákony výkladu a aplikace právních norem (srov. Ehrlich: Die Juristische Logik, 2. vyd., 1925) a p r á v n í p s y c h o l o g i e, která studuje psychické procesy odehrávající se v duši těch, kteří jakýmkoli způsobem dostávají se do styku s právem (Haff: Rechtspsychologie, 1924).

25. Proti dosud uvedeným směrům stavícím se k právu a státu pozitivně, stojí a n a r c h i s m u s jako směr negativní, který oprávněnosti těchto institucí (aspoň v obvyklém slova smyslu) neuznává. Anar-

chismus tvrdí, že každý stát, ať jeho zřízení jakékoliv, potlačuje jednotlivce a tlumí jeho svobodný rozvoj; proto třeba stát odstraniti a nahraditi jej stavem anarchickým. V různých formách hlásají anarchismus S t i r n e r (Der Einzige und sein Eigentum, 2. vyd., 1882 — anarchismus individualistický), K r a p o t k i n (anarchismus komunistický) a T o l s t o j (anarchismus nábožensko-etický).

26. Č e s k o s l o v e n s k á p r á v n í filosofie jest nového data majíc za sebou minulost teprve padesátiletou. První po rozdělení pražské university vykládal na české právnické fakultě dějiny p-ní f. kriminalista Z u c k e r, a po něm J. T r a k a l, orientovaný pozitivisticko-sociologicky (Hlavní směry novější práv. a stát. filosofie, 1885; Obnova problému přir. práva v soudobé liter. pravovědné a sociologické; Sb. věd. práv. a stát. IV.). Jinak starší právní věda česká, která stála pod rozhodným vlivem historicko-positivistického dogmatismu, nepřála p-ní f-i a do řešení základních právních problémů pouštěla se jen s nechtí a příležitostně. Více pozornosti p-ní f-i věnoval M a s a r y k, který v ní zdůraznil element mravní a hlásal obnovu práva přirozeného, jež jeho přičiněním dostalo se do programu české strany lidové (Rámcový program č. str. lidové, 1900; Masaryk: Právo histor. a přiroz., 1900). Proti tomu vystoupil prof. B. R i e g e r v Osvětě 1900 (Ku programu č. str. lidové a Ku programu práva přiroz.). V přítomné době silně se v Čsl. uplatňuje vliv školy normativní přičiněním F. W e y r a (Základy filos. práv., 1920) a to nejen v p-ní f-i, ale i v speciálních právních vědách, zvláště v právu státním a občanském. Směr právně-metodologický zastupuje J. K a l l a b (Úvod ve studium metod právnických I., II., 1921). Na podkladě etického pěstuje p-ní f-i E. S v o b o d a (Myšlenky o právu, etice a nábož., 2. vyd., 1925; Demokracie jako názor na život a svět, 1927, a mn. j.). Po různu zabývají se p-ní f-i Kadeřávek, Dobruský, Chalupný, Fajfr, Hexner a j.

Literatura.

Díla v textu neuvedená:

Aleksejev: „Osnovy filos. práva“, 1924; Aquilanti: „Filos. del diritto“, I./II., 1916; Baxa: „Einführung in die Romantische Staatswissenschaft“, 1927; Baumgarten: „Wissenschaft vom Recht und ihre Methode“, I./II., 1922; Bergbohm: „Jurisprudenz und Rechtsphil.“ I., 1892; Beudant: „Le droit individuel et l'état“, 1920; Bierling: „Zur Kritik der juristischen

Grundbegriffe“, 1877; Binder: „Ph. d. Rechts“, 1925; Bovio: „Fil. del dir.“, 4. vyd., 1894; Bozi: „Die Weltanschauung der Jurisprud.“, 1911; Brugi: „Introduzione enciclop. alle scienze giuridiche e sociali“, 1907; van Calker: „Recht und Weltanschauung“, 1924; Carle: „Filos. del dir. nello stato moderno“, I., 1903; týž: „La vita del dir. nei suoi rapporti colla vita sociale“, 2. vyd., 1890; Cicala: „Filos. e dir. I./II., 1924/1925; Cimbali: „Ragione e libertà“, 2. vyd., 1915; Cosentini: „Filos. del dir.“, 1914; Dahn: „Die Vernunft im Recht“, 1879; Darmstädter: „Recht und Rechtsordnung“, 1925; Donati: „Il socialismo giuridico e la riforma del dir.“, 1910; Duguit: „Le droit social, le droit individ. et les transformations de l'état“, 3. vyd., 1922; Ehrlich: „Grundlegung der Soziol. des Rechts“, 1913; Fouillée: „L'idée moderne du droit“, nové vyd., 1920; Fuchs: „Die Gemeenschädlichkeit der konstrukt. Jurisprudenz“, 1909; týž: „Logische Studien im Gebiete der Jurisprudenz“, 1920; Heucke: „Einf. in die Rechtsph.“, 1921; Hobhouse: „Die metaph. Staatstheorie“, 1924 (překlad); Janet: „Histoire de la science politique dans ses rapports avec la morale“, v řadě vydání od r. 1859 přeloženo do češtiny B. Foustkou pod názvem „Dějiny vědy politické se zřetelem k mravovědě“, I./II. díl, 1896; Jarra: „Ogólna teorja prawa“, II. vyd., 1922; týž: „Historja filozofji prawa“, 1923; Jerusalem: „Soziologie des Rechts“, 1925; Joad: „Introd. to modern political theory“, 1924; Jung: „Das Problem des natürl. Rechts“, 1912; Kantrowicz: „Rechtswissenschaft und Soziologie“, 1911; Kaufmann E.: „Kritik der neukantianischen Rechtsphil.“, 1921; F. Kaufmann: „Logik und Rechtswissenschaft“, 1922; týž: „Die Kriterien des Rechts“, 1924; Kelsen: „Základy obec. theor. stát.“, 1926 (překlad); týž: „Über Grenzen zwischen jurist. und soz. Methode“, 1911; týž: „Der soz. und der jurist. Staatsbegriff“, 1922; týž: „Allg. Staatslehre“, 1925; v. Kirchmann: „Die Grundbegriffe des Rechts und der Moral“, 1869; J. Kohler: „Das Recht“, 1909; Korkunov: „Cours de théorie générale du droit“, 1914; týž: „Istorja filoz. prava“, 6. vyd., 1915; Kornfeld: „Allg. Rechtslehre und Jurisprudenz“, 1920; Levi: „Saggi di fil. del dir.“, 1924; Lilla: „Manuale di fil. del dir.“, 1903; M. E. Mayer: „Rechtsphilosophie“, 1922; týž: „Rechtsnormen und Kultur-normen“, 1903; „Les méthodes juridiques“, 1911 (řada přednášek různých autorů); Miceli: „Principi di filos. del dir.“, 1914; Montemayor: „Primo abbozzo d'una Giuridica“, 1914; týž: „Storia del dir. natur.“, 1911; Nelson: „Die Rechtswissenschaft ohne Recht“, 1917; týž: „System der philos. Staatslehre und Politik“, 1924; Novgorodcev: „Lekcii po istorii filoz. prava“ (Učeniya novogo vremeni), 1914; Pagano: „L'individuo nell'etica e nel diritto“, I./II., 1912/13; Page: „De l'interprétation des lois“, I./II., 1925; Panunzio: „Il socialismo giuridico“, 1906; Pound: „An introd. to the philosophy of Law“, 1922; Renard: „Le droit, la logique et le bon sens“, 1925; Rodenbeck: „The anatomy of the Law“, 1925; Roguin: „La règle du droit“, 1889;

Rundstein: „Zasady teorji prava“, 1924; Salomon: „Grundlegung zur Rechtsphil.“, 1925; Sander: „Staat und Recht“, I./II. díl, 1922; týž: „Rechtsdogmatik oder Theorie der Rechtserrfahrung“, 1921; Sauer: „Übersicht über die gegenwärtigen Richtungen in der deutschen Rechtsphil.“, 1924; Schreier: „Grundbegriffe und Grundformen des Rechts“, 1924; Seiss: „Das Wesen der Gesellschaft und des Staates“, 1926; Serre: „Les atteintes à la notion traditionnelle de l'état“, 1925; Somló: „Juristische Grundlehre“, 1917; Stammler: „Die rechtsphil. Abhandlungen und Vorträge“, I./II., 1925; týž: „Rechts- und Staatstheorien der Neuzeit“, 2. vyd., 1925; K. Sternberg: „Staatsphilos.“ (Quellenhandbuch), 1923; Sturm: „Die psychol. Grundlage des Rechts“, 1910; týž: „Form des Rechts“, 1911; týž: „Materie des Rechts“, 1911; Tomsa: „Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii“, 1923; týž: „Moderní italská právní filosofie“, 1921; Vacca: „Il diritto sperimentale“, 1923; Vaccaro: „Le basi del dir. e dello Stato“, 1893; Vanni: „Lezioni di filos. del dir.“, 3. vyd., 1915; del Vecchio: „Sui principi generali del dir.“, 1921; Weigelin: „Einf. in die Moral- und Rechtsphilos.“, 1927; M. Wundt: „Staatsphilos.“, 1923; Wurzel: „Das juristische Denken“, 1924; Zini: „Giustizia“, 1907.

Časopisy: „Arch. f. Rechts- und Wirtschaftsphilos.“, založený Kohlerem a Berolzheimerem, od r. 1907 dodnes 21 svazků; „Zeitschr. f. Rechtsphilos. in Lehre und Praxis“, vyd. Holldackem, Joergesem a Stammlerem, 3 svazky od r. 1914; „Rivista internaz. di filos. del dir.“, založená del Vecchiam, Sforzou, Paganem a Vaccou, od r. 1921 dodnes 7 svazků; „Revue internat. de la théorie du droit“, vedená Duguitem, Kelsenem, Weyrem od r. 1926, dosud 2 svazky.

Bohuš Tomsa.

Finanční patent.

I. F. p. ze dne 20. II. 1811, sv. 36. sbírky zákonů politických, č. 14, str. 51 násl., zvaný též patentem Wallisovým, nabytý jakési smutné proslulosti, „ožebračiv široké vrstvy obyvatelstva“. Dlouho se zachovala vzpomínka na „státní bankrot“ jím způsobený, a když po světové válce bylo nutno pomýšlet na nové zákonodárství měnové, byla myšlenka napodobiti jeho ustanovení hájena činiteli velmi významnými. Přes to, že napodoba ta skutkem se nestala a to, hledíc ke změněným poměrům co do oběhu peněz, důvodně, sluší uznati, že ono „ožebračení“ nebylo dílem f-ho p-u, nýbrž opatření jiných, jednak starších jednak novějších, a že patent sám velmi důmyslně a způsobem snad jedině možným rozřešil situaci, jaká se byla vyvinula oněmi opatřeními staršími. Aby ustanovení f-ho p-u byla srozumitelná, sluší přihlídnouti jak